

УДК 339.9

Ткаленко С.І.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри європейської інтеграції
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

МАСШТАБИ І ГЛИБИНА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

THE SCOPE AND DEPTH OF ECONOMIC GLOBALIZATION UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано процес глобалізації як складний і суперечливий та показано вплив глобалізації на вітчизняну економіку. Визначено та охарактеризовано рівні процесу глобалізації. Детально проаналізовано рівень глобалізації економіки України. Для аналізу глибини глобалізації економіки України були використані індикатори, які характеризують її масштаби. На підставі проведеного аналізу було виявлено, що Україну можна вважати відносно відкритою і глобалізованою країною.

Ключові слова: глобалізація, експорт/імпорт, зовнішньоторговельний оборот, прямі іноземні інвестиції, роялті.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализирован процесс глобализации как сложный и достаточно противоречивый и показано влияние глобализации на отечественную экономику. Определены уровни процесса глобализации и раскрыта их характеристика. Подробно проанализирован уровень глобализации экономики Украины. Для анализа глубины глобализации экономики Украины были использованы индикаторы, которые характеризуют и показывают ее масштабы. На основании проведенного анализа было выявлено, что Украину можно считать относительно открытой и глобализованной страной.

Ключевые слова: глобализация, экспорт/импорт, внешнеторговый оборот, прямые иностранные инвестиции, роялти.

ANNOTATION

The process of globalization as complex and contradictory and the influence of globalization on the domestic economy are analyzed in the article. The levels of the processes of globalization are determined and show their characteristics. More detail analyzed the level of globalization of the Ukrainian economy. Show and used the indicators that characterize the depth and scale of the globalization of the Ukrainian economy. Revealed, that Ukraine can be considered relatively open and globalized country.

Key words: globalization, export/import, foreign trade turnover, foreign direct investment, royalties.

Постановка проблеми. Глобалізація світової економіки вирізняється суперечливим впливом на весь перебіг сучасного світового господарського розвитку та на національні економіки. З одного боку, глобалізація начебто розширює можливості окремих країн щодо використання та оптимальної комбінації різноманітних ресурсів, їхньої більш глибокої і всебічної участі в системі міжнародного поділу праці, з іншого – глобальні процеси значно загострюють конкурентну боротьбу, спричиняють маніпулювання величезними фінансовими й інвестиційними ресурсами, що становить реальну загрозу для країн із низьким та середнім рівнем розвитку. Сьогодні глобалізація є невід'ємним атрибутом сучасного розвитку. Глобалізація сприяла усуненню бар'єрів у торгівлі, спілкуванні, русі капіталу тощо. Це вже

є об'єктивною реальністю, яку важко оцінити і вдосконалювати; це є об'єктивним процесом, зумовленим розвитком нових видів продукції, нових технологій, засобів зв'язку, транспорту, інформації тощо [3].

Процеси глобалізації світового господарства характеризуються дуалістичним впливом на суб'єктів світової економіки, тобто поряд із позитивними аспектами проявляються негативні. Більше того, залежно від рівня економічного розвитку наслідки глобалізації проявляються для окремих країн по-різному.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням глобалізаційних процесів, глобалізації економіки займається значна кількість вітчизняних фахівців, серед яких варто виокремити наукові праці І. Бураківського, В. Геєця, Д. Лук'яненка, В. Рокочої, А. Філіпенко тощо, а також іноземні фахівці, серед яких виокремимо праці З. Бжезінського, І. Валлерстайна, Дж. Стіглеца, Ф. Фукуяме, С. Хантінгтона та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Процес глобалізації є складним, нерівномірним і багаторівневим явищем, і в сучасній економічній літературі немає однозначних визначень змісту цього процесу, його факторів і наслідків. Незважаючи на велику кількість досліджень, недостатньо розкриті глибини глобалізації економіки України. Отже, це дослідження масштабів і глибини глобалізації економіки України покаже, наскільки вітчизняна економіка є відкритою і глобалізованою у світове господарство.

Метою статті є всебічний аналіз масштабів та визначення глибини впливу глобалізації на економіку України для виявлення її позитивних сторін та можливостей їх подальшого використання в економічному розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація віддзеркалює реальність зростання глобальної взаємозалежності та великою мірою зумовлена новими комунікаційними технологіями. У цьому сенсі глобалізація і стала прославляти нову славу епоху. Важливим елементом глобалізації є розгляд її як багаторівневої ієрархічної системи [2]. Загалом процес глобалізації можна розглядати на трьох рівнях:

Перший рівень – рівень кожної країни. Глобалізація характеризується ступенем

взаємозв'язку і взаємозалежності економіки кожної окремо взятої економіки країни зі світовою економікою загалом. Варто зазначити, що глобалізація світової економіки зростає і не всі країни однаковою мірою інтегровані як до світової економіки загалом, так і до глобалізації світової економіки. Ступінь інтегрованості економіки країни у глобальному масштабі до світової економіки визначають за допомогою індикаторів, таких як співвідношення експорту (імпорту, зовнішньоторговельного обороту) до ВВП країни, відношення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до валових внутрішніх капіталовкладень, потік платежів роялті.

Другий рівень – рівень глобалізації галузі. Це означає, що в цій країні в різноманітних формах міжнародних економічних відносин певною мірою беруть участь підприємства будь-якої галузі. У такому разі рівень глобалізації окремої галузі варто визначати за допомогою таких індикаторів, як відношення обсягів внутрішньогалузевої торгівлі до світового виробництва галузі, коефіцієнт спеціалізації галузі, а

саме відношення експортних до національних продажів галузі, частка ПІІ в загальному обсязі капіталовкладень у галузь.

Третій рівень – рівень глобалізації окремої компанії. Це має прояв у тому, наскільки конкретна компанія розширила географію надходжень своїх доходів за допомогою створення власної розгалуженої мережі і в яких масштабах та пропорціях розділила свої активи у різних країнах. Глобалізація на рівні компанії показує, наскільки об'єкт є залученим до експорту капіталу, товарів, послуг та ноу-хау через структури, які, як правило, залежать від цієї компанії. Рівень глобалізації компанії визначається за допомогою таких індикаторів, як частка активів за межами країни розміщення материнської компанії, частка або питома вага експорту (продажів) у загальному виробництві компанії або частка доходів, яка отримана за межами країни розміщення своєї материнської компанії; внутрішньофірмові потоки технологій (обмін між філіями, філіями та материнською компанією).

Таблиця 1

Показники, які характеризують масштаби та глибину глобалізації економіки України

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
ВВП, млн. дол.	163 160	175 781	183 310	131 805	90 615
Імпорт товарів, млн. дол.	82 608,2	84 717,6	76 986,8	54 428,7	37 516,4
Імпорт послуг, млн. дол. ¹	6214,2	6650,1	7523,0	6373,1	5523,0
Експорт товарів, млн. дол.	68 394,2	68 830,4	63 320,7	53 901,71	38 127,11
Експорт послуг, млн. дол. ¹	14 180,3	14 096,2	14 233,2	11 520,8	9736,6
Зовнішньоторговельний оборот (ЗТО), млн. дол.	171 396,9	174 294,3	162 063,7	126 224,3	90 903,1
Надходження ПІІ, млн. дол.	6033,7	5290,7	5462,1	2451,71	3763,71
Валові капітальні інвестиції, млн. дол.	32 624,1	33 003,1	31 013,6	16 948,9	11 497,3
Валові внутрішні КВ (власні кошти підприємств) млн. дол.	19 111,3	19 543,1	19 664,8	12 166,7	7748,2
Роялті (та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності)	н. д.	н. д.	97,7	97,5	50,9
Експорт, млн. дол.	н. д.	н. д.	854,2	450,5	301,6
Імпорт, млн. дол.	н. д.	н. д.	854,2	450,5	301,6

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено автором самостійно на основі даних [1].

Таблиця 2

Індикатори глибини глобалізації України

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
відношення експорту до ВВП країни, %	50,6	47,2	42,3	49,6	52,8
відношення імпорту до ВВП країни, %	54,4	52,0	46,1	46,1	47,5
відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП країни, %	105,0	99,2	88,5	95,8	100,3
відношення ПІІ до ВВП, %	3,7	3,0	2,9	1,9	4,2
відношення ПІІ до валових внутрішніх капіталовкладень, %	31,6	27,1	27,8	20,2	48,6
сальдо торговельного балансу (експорт товарів – імпорт товарів)	-14 214	-15 887,2	-13 666,1	-527	-610,7
сальдо балансу послуг (експорт послуг – імпорт послуг)	7966,1	7446,1	6710,2	5147,1	4213,6
сальдо балансу за роялті (експорт-імпорт), млн. дол.	–	–	-756,5	-353	-250,7

Джерело: розраховано автором самостійно

Для аналізу глибини глобалізації економіки України у таблиці 1 наведемо вихідні дані, а в таблиці 2 зробимо відповідні розрахунки.

Проаналізувавши розрахунки, наведені у таблиці 2, варто зазначити, що:

1) відношення експорту до ВВП країни по суті засвідчує середній рівень глобалізації України за період 2011–2015 років, лише у 2011 та 2015 році цей показник трохи перевищував 50% і становив 50,6% и 52,8% відповідно, що говорить про перехід на більш високий рівень глобалізації країни та показує її залежність від світових ринків.

Вважається, що якщо експортна квота становить менше 10%, то економіка країни є відносно закритою. Якщо частка експорту становить понад 35%, то економіка країни вважається відносно відкритою. Збільшення експортної квоти свідчить як про зростання участі країни в міжнародному поділі праці, так і про зростання конкурентоспроможності виробленої нею продукції. Отже, за цим показником Україна є відносно відкритою і глобалізованою країною;

2) відношення імпорту до ВВП країни також, як правило становить менше 50%, і лише у 2011 та 2012 році цей показник був 54,4% та 52,0% відповідно, що показувало більш високий рівень глобалізації України та її більшу залежність від світових ринків. Збільшення імпоротної квоти означає зростання відкритості економіки країни та не є однозначно позитивною характеристикою. Більше того, висока частка імпорту може засвідчувати про високий рівень залежності національної економіки від зарубіжних поставок. І навпаки, чим більшою мірою країна забезпечена природними ресурсами, тим менша необхідність запозичувати їх на світовому ринку і, відповідно, менший ступінь відкритості;

3) відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП країни також показує високий рівень глобалізації України. Зовнішньоторговельний оборот починає стимулювати або гальмувати національну економіку з тієї миті, коли він досягає рівня близько 25% ВВП;

4) відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП є позитивним показником у межах 5–10%. Цей індикатор у таблиці 2.2. показує, що Україні не вистачає іноземних інвестицій і вона має середній рівень глобалізованості;

5) відношення ПП до валових внутрішніх капіталовкладень свідчить про середній рівень, якщо цей показник становить 5–20%. За вищенаведеними розрахунками цей показник за останні 5 років в Україні коливається в межах 20–48%, що свідчує про те, що Україна дуже тісно інтегрована у світовий ринок капіталів. Також важливим показником для характеристики участі країни у міжнародних інвестиційних потоках є співвідношення прямих іноземних інвестицій, вкладених у країну та вивезених з неї.

6) якщо експорт товарів (надходження) перевищує імпорт (платежі), то сальдо додатне, а торговельний баланс активний. За вищенаведеними розрахунками за останні 5 років сальдо в Україні від'ємне, а торговельний баланс пасивний;

7) сальдо балансу послуг в Україні додатне, а торговельний баланс активний;

8) до роялті та ліцензійних послуг відносять послуги, пов'язані з патентною та ліцензійною діяльністю. Потік платежів роялті, що спрямовуються в країну або з неї, характеризує рівень інтеграції країни у світовий ринок технологій. Сальдо балансу за роялті є від'ємним, що означає, що Україна використовує іноземні досягнення і кошти спрямовуються з країни. Це не є позитивною характеристикою, але індикатор показує, що країна має вихід на світовий ринок капіталів.

Також слід звернути увагу на капітальні інвестиції, яких не вистачає Україні для її економічного розвитку. Так, за статистичними даними за 2016 р. в економіку було залучено 204,5 млрд. грн. капітальних інвестицій, що на 16,4% більше, ніж за попередній 2015 рік. Цілком можливо, що Україна на кілька пунктів перевершить розмір інвестицій, які надійшли в економіку в 2014 р.

За прогнозними даними обсяг капітальних інвестицій в Україну у 2020 р. має становити 199,2 млрд. грн., у 2025 він прогнозується на рівні 372,8 млрд. грн. Безумовно, така тенденція є позитивною. Але при цьому варто враховувати, що питома вага валового нагромадження основного капіталу у ВВП невелика, близько 13%. Тобто розміри інвестування не досягають прийняттого мінімального рівня, достатнього для підтримки виробничих потужностей і соціальних об'єктів. А тим більше їх усе ще недостатньо для базових інновацій і технологічного оновлення економіки (в середньому в економіці 2015 року становить 60,1%).

Зазначимо, що недостатнє інвестування, яке сьогодні спостерігається в більшості країн світу і, зокрема, в Україні, призводить до втрати конкурентоспроможності національної економіки і погіршення її позицій у світовому рейтингу; спаду виробництва, що негативно вплине на економічний розвиток країни. Це призведе до збільшення собівартості продукції і до подальшого недостатнього інвестування виробництва; як наслідок, будемо мати факт занепаду основних фондів.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можна стверджувати, що глобалізація має об'єктивне підґрунтя і є закономірним процесом, що базується на революції в інформаційних технологіях; принципах ліберальної демократії; домінуванні транснаціонального капіталу у всіх формах міжнародних економічних відносин; тотальній взаємозалежності та взаємозв'язку всіх складових елементів світового господарства.

Позитивні сторони глобалізації очевидні. По-перше, це можливість і необхідність брати активну участь в обговоренні режимів регулювання міжнародних економічних відносин (тим більше, якщо країна є членом СОТ). По-друге, відбувається скорочення витрат на здійснення зовнішньоекономічних операцій, що дуже важливо, оскільки загальне підвищення цінової конкурентоспроможності українських виробників – найактуальніше питання сьогодення. Цим самим Україна виконає одну з головних умов поглиблення відносин з Європейським Союзом. Це дасть можливість отримати захист інтересів України та її суб'єктів господарювання відповідно до міжнародних форм та процедур, які мінімально залежать від коливання політичних відносин із тією чи іншою країною.

Також варто зазначити, що іноземні інвестори реагують на політичну та економічну нестабільність в країні і забирають свої капіталовкладення. Забезпечити інвестиційну привабливість України для іноземних інвесторів можливо, на нашу думку, за рахунок приєднання країни до загальноприйнятих у світі

регулятивних норм. Це буде позитивним кроком на шляху інтеграції України до світового економічного простору. Політичний та економічний вектор розвитку сьогоденної України однозначно має привести до збільшення можливостей нашого входження до великих різноманітних міжнародних коопераційних проектів, а це у перспективі забезпечить підвищення конкурентних позицій, розширення і більш вільний доступ до іноземних ринків, і насамперед це відбудеться за рахунок зменшення тарифних і нетарифних бар'єрів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ресурс Державної служби статистики – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua>
2. Стиглиц Дж. Глобалізація: тривожні тенденції / Дж. Стиглиц. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://profilib.com/chtenie/105539/dzhozef-stiglits-globalizatsiya-trevozhnye-tendentsii.php>
3. Ткаленко С.І. Глобалізація і відкрита економіка України: європейський інтеграційний вектор // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Науковий журнал – К: УДУФМТ – 2011 – №3–4 – С. 43–50.